

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Дипломна робота магістра

**з теми: «УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ
ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи UNZ1-M20z
спеціальності 073 Менеджмент
за освітньою програмою
Управління навчальним закладом
Солов'янчук Ольга Володимирівна

Керівник: Кучинська І. О., доктор
педагогічних наук, професор
Рецензент: Дуткевич Т. В., кандидат
психологічних наук, професор

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	8
1.1. Теоретичні основи дослідження.....	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	18
1.3. Загальна характеристика етнопедагогіки (національний аспект).....	26
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ	37
2.1. Ключові та пріоритетні формування морально-ціннісних спрямувань молоді педколеджів засобами етнопедагогіки.....	37
ВИСНОВКИ	66
ДОДАТКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Виховання у молоді морально-ціннісних орієнтацій є пріоритетом українського суспільства, важливим завданням освіти і виховання, що особливо загострюється нині, коли Україна відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність, утверджує власні національні інтереси. У зв'язку з цим зростає роль багатовікового досвіду українського народу, традицій етнопедагогіки, на основі яких формується світогляд, життєві цінності молоді. Це актуалізує проблему виховання у неї морально-ціннісних орієнтацій на повагу, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що вимагає передусім вдосконалення підготовки майбутнього вчительства.

На значущості для сучасних реалій буття людини здобутків етнопедагогіки й уваги до національного коріння наголошено в Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, Програмі «Українська родина».

Проблема виховання морально-ціннісних орієнтацій у молоді багатоаспектно відображена у філософських, психологічних і педагогічних наукових джерелах.

Зокрема, з філософсько-культурологічних позицій проблема розкривається як глобальна і всеохопна в контексті еволюції української культури (Л. Костенко, І. Франко); акцентуються причинно-наслідкові зв'язки між етнонаціональним відчуженням та дистанціюванням від власної сутності (Д. Донцов, М. Шлемкевич). В історико-філософських джерелах висвітлюється вплив національної духовної спадщини на культурне зростання й моральне становлення нації (М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Костомаров, А. Петрушевич); проаналізовано причини виникнення перешкод у становленні морально-ціннісних орієнтацій української молоді та

передусім підкреслюється недооцінка залучення юного покоління до етнічних традицій, що породжується відірваністю людини від етнічної культури, має наслідком духовне зубожіння (І. Дзюба, С. Кримський, М. Попович та інші).

У психологічному дискурсі досліджувана проблема вивчається в контексті психологічної антропології (Ф. Хсю), психології народів (В. Вундт), етнопсихології (Р. Бенедікт, М. Лацарус, Г. Штейнгаль), соціальної психології (М. Герсковіц), аксіології (М. Рокич); психологічних механізмів утворення морально-ціннісних орієнтацій (І. Бех, І. Маноха, В. Роменець, Т. Стефаненко, М. Чєпа та інші).

У центрі уваги авторів педагогічних досліджень завжди були ідеї народності виховання підростаючого покоління (О. Духнович, К. Ушинський та інші), використання традицій етнопедогогіки й етнографічних засобів у вихованні дітей на моральних цінностях народу (А. Макаренко, Г. Ващенко, О. Вишневський, Г. Кіт, В. Мосіщенко, Ю. Руденко, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, Г. Тарасенко). Ученими активно досліджуються можливості використання засобів етнопедогогіки в різних напрямках виховної роботи – художньо-естетичному (В. Дикало, Г. Карась, О. Крусь, Р. Осипець, Г. Яківчук та інші), трудовому (Л. Гуцан, В. Тименко та інші), спортивному (Е. Єрьоменко, В. Пілат та інші). У дослідженнях останніх років здійснено спроби висвітлити значення етнопедогогіки як підґрунтя виховання молоді, її морального зростання (Н. Ворокова, М. Генік, Ж. Кєндирбекова, В. Страшний та інші), основи професійного становлення майбутнього вчителя (В. Євтух, А. Марушкевич, Н. Дем'яненко, В. Чєпак та інші), умови інтегрування в загальнолюдську культуру (Т. Потапчук), невід'ємного складника міжкультурної комунікації (П. Кєндзьор, А. Солодка та інші).

Проте такій важливій проблемі, як застосування засобів етнопедогогіки у вихованні морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів як майбутніх учителів, що у своїй професійній діяльності будуть збагачувати

і передавати ці традиції своїм учням, досі не приділялося належної уваги. Водночас огляд педагогічної практики діяльності вищих педагогічних навчальних закладів доводить недооцінку широкого застосування засобів етнопедагогіки у залученні молоді до моральних цінностей, що знаходить прояв у відірваності від народного ґрунту, несформованості національно-культурної ідентичності, ціннісній невизначеності чи дезорієнтації.

Отже, актуальність проблеми, її педагогічна значущість і наявність суперечностей обумовили вибір теми: *„Управління процесом формування морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки”*.

Мета дослідження – на основі узагальнення наукових джерел з проблеми морально-ціннісних орієнтацій проаналізувати та обґрунтувати педагогічні умови їх формування у студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Визначена мета зумовила розв’язання таких **завдань дослідження**:

Шляхом теоретичного аналізу проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій виокремити базові моральні цінності особистості, уточнити зміст ключових понять і розкрити структуру морально-ціннісних орієнтацій як особистісного утворення.

Проаналізувати засоби етнопедагогіки у контексті досліджуваної проблеми та конкретизувати сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки; висвітлити пріоритетні їх орієнтири.

Об’єкт дослідження – процес виховання морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення особистісно орієнтованого (І. Бех, Є.

Бондаревська), культурологічного (С. Гончаренко, В. Євтух), компетентнісного (Н. Бібік, О. Савченко), середовищного (Т. Алексеєнко) наукових підходів; положення про закономірності розвитку особистості в юнацькому віці (Е. Еріксон, І. Кон), культуровідповідності (Г. Сковорода), концептуальні ідеї педагогічної науки щодо етновиховання (О. Вишневський, С. Русова, М. Стельмахович, І. Червінська), дослідження виховної діяльності у педагогічному коледжі (В. Бриліна, Т. Петренко).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань використано **такі методи:**

теоретичні: аналіз наукових джерел з проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій для визначення понятійного апарату й уточнення сутності базових понять; порівняння й узагальнення для обґрунтування педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки;

емпіричні: анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ювання, ділові ігри, дискусії, проблемні ситуації.)

Уточнено зміст поняття «морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу» (як цілісне особистісне інтегративне утворення на основі прийняття суб'єктом виховного процесу моральних цінностей українського народу, таких як: повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що задають спрямування та визначають характер його моральної діяльності й виявляються у ставленні до себе, оточуючих та Батьківщини); конкретизовано сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки (як спеціально організований виховний процес, що визначає ставлення до студента як суб'єкта освоєння моральних цінностей, спрямований на поєднання його знань про такі моральні цінності українського народу, як повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, та орієнтації на них через прагнення самовиховання та керування ними у

власному житті); типологізовано засоби етнопедагогіки за способом впливу на особистість (морально-етичні, інтерактивні, мистецькі, культурологічні, символічні, ігрові, практичні);

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних дисциплін з метою оновлення змісту й методики викладання нормативних навчальних курсів, для організації позааудиторної роботи у педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації, педагогами загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Структура магістерської роботи: складається зі вступу, двох розділів, чотирьох параграфів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз педагогічної теорії та освітньо-виховної практики засвідчив, що незважаючи на істотне зростання кількості досліджень, присвячених проблемі морального виховання зростаючої особистості, переважна більшість з них стосуються розв'язання цієї проблеми в освітньо-виховному процесі педагогічних коледжів, що підтверджує актуальність теми.

Таким чином:

а) на основі аналізу становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних філософських, гуманітарних, культурологічних і психолого-педагогічних теорій і поглядів на сутність морального виховання особистості, формування її морально-ціннісних орієнтацій і їх значення в інтелектуальному, духовному та соціальному становленні й розвитку молоді, дано характеристику цих процесів у двох взаємопов'язаних між собою теоретичних площинах. Перша – це історико-генетичний аналіз проблем формування моралі духовного світу особистості, її ціннісної сфери і ціннісних ставлень та орієнтацій в педагогічній думці й освітній практиці в різні історичні періоди. Друга площина, що логічно пов'язана з першою, – це аналіз і характеристика розвитку нормативно-правової, психолого-педагогічної та соціально педагогічної складової процесів формування досліджуваного феномена в сучасній як вітчизняній, так і зарубіжній психолого-педагогічній науках й освітній практиці;

б) схарактеризовано теоретичну основу дослідження, яку складають положення філософії, культурології, психології та педагогіки, зокрема етнопедагогіки про мораль, моральність та моральні цінності, про особистісно-орієнтований, гуманістичний і системний підходи до формування морально-ціннісних орієнтацій студентів, врахування їхніх вікових особливостей, застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогічного колективу в процесі роботи як провідних у формуванні

морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів.

У роботі акцентується увага на орієнтири в організації вивчення педагогічної культури українського народу; забезпечення студентства необхідним теоретичним і практичним матеріалом. Висвітлені та проаналізовані ціннісні орієнтири, спрямування на забезпечення усвідомлення виховного потенціалу народних традицій і звичаєвих норм та правил людського співжиття ; народного фольклору з педагогічним змістом і спрямуванням; народного досвіду родинного виховання і формування суспільно морально-ціннісних якостей особистості засобами народної символіки , образотворчого, музичного та хореографічного мистецтва. Цілком очевидно, що на основі розуміння майбутніми вчителями педагогічної системи народу набагато повніше реалізується принцип оптимального поєднання навчання і виховання з життям, принцип наступності в роботі різноманітних структурних ланок суспільного вихователя.

Цілком очевидно, що демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від сучасних педагогів пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання особистості. Але, переконані, що етнопедагогіка та морально-ціннісні орієнтації завжди будуть займати пріоритетне місце у становленні всебічно розвиненої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія Особистість. К., 2002.
2. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы // Психология формирования и развития личности. М., 1981.
3. Арсеньев А. С. Глобальный кризис и личность // Мир психологии и психология в мире. 1994. № 2.
4. Балл Г. О. Діалогічні універсалії сучасного гуманізму // Гуманітарні науки. 2001. № I.
5. Баррон Ф. Личность как функция проектирования человеком самого себя // Вопр. психол. 1990. № 2.
6. Бахтин М. М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники. М., 1985.
7. Бейнс Д. Наука о любви. М., 1994.
8. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство з дошкільному закладі. - К., 1994. - Розділ XVI.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994.
10. Вернадский В. И. Размышления натуралиста: Научная мысль как планетарное явление. М., 1977.
11. Вико Джамбаттиста. Основания новой науки об общей природе наций. М.; К., 1994.
12. Вишневський О. І. Сучасне українське виховання. Львів, 1996.
13. Вишневський О. І. та ін. Теоретичні основи педагогіки. Дрогобич. 2001.
14. Войтыла К. Основы этики // Вопр. философии. 1991. № 1.
15. Граціанська Л. М. Нариси з народної математики України – К. - 1968.
16. Довженюк Г. В. Природа у дитячому фольклорі // Народна творчість та етнографія. – 1984. - № 6. – С. 61-63.
17. Дорошенко О. А. Из джерел народної педагогіки в пользу училищ и учителей сельских // Твори. В 4-х т. – 1967. – Т. 2. – С. 373-447.

- 18.Ермоленко-Сайко В. Д. Психологические особенности развития ценностных ориентаций детей // Мир психологии и психология в мире 19.1995. № 3.
- 20.Етнографія України / За ред. С. А. Макарчука. – Л.. 1994. – с. 45-46,493-502.
- 21.Етнографія України / За ред. С. А. Макарчука. - Л. - 1994. – С. 357-374.
- 22.Соловейчик С. Педагогика для всех. М.. 1989.
- 23.Жупанин С. Календарна народна пісня в естетичному вихованні школярів // Народна творчість та етнографія. – 1972. – № 5. – С. 93-95.
- 24.Журба К. О. Особливості духовного розвитку дітей // Шкільна освіта. 2002. № 10.
- 25.Жутникова Н. В. Психологические уроки обыденной жизни. М , 1990.
- 26.Заглада Н. Побут селянської дитини: Матеріали до монографії с. Старосілля // Матеріали до етнології. - К., 1929. -Т. I. -186с.
- 27.Зинченко В. П., Моргунов Е. Б. Человек развивающийся: Очерки российской психологии. М., 1994.
- 28.Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. К., 2000.
- 29.Иванов С // Ребенок как субъект жизни в пространстве современного мира // Мир психологии. – 2002. – № 1.
- 30.Ильин И. А. Путь и очевидность. М., 1993.
- 31.Ігнатенко П. Р. та ін. Виховання громадянина. К., 1997.
- 32.Ігнатенко П. Р., Руденко Ю.Д. Виховний потенцій народного календаря // Радянська школа. -1990. – № 9. - С. 19-24.
- 33.Історія української педагогіки. - К., 1999.
- 34.Кернбеог О. Агрессия при расстройствах личности. М., 1988.
- 35.Кон И. С. Ребенок и общество. М., 1988.
- 36.Кононко О. Л. Плакаємо у дитини життєдайне самоствалення // Дошкільне виховання. 2002. № 2.
- 37.Коменський Я. А. Лабіринт світу й рай серця: Алегорія. — 1951. - 154 с.

38. Костюк В. В. Творче самовиявлення особистості школяра у навчально-виховному процесі. Запоріжжя, 2000.
39. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості, К. 1989.
40. Кравець О. М, Сімейний побут і звичаї українського народу: Історико-етнографічний нарис. - К.: Наукова думка, 1966. —198 с.
41. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище // Учитель, 1999. № 11-12.
42. Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчук З. О. Основи національного виховання. - Умань, 1993. - С 79-100.
43. Культура і побут населення України. - К., 1993. - С 236-238.
44. Лазурский А. Ф. Классификация личностей. СПб, 1915.
45. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. М., 1996.
46. Лишин О. В. Педагогическая психология воспитания. М. 1997.
47. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. М., 1991.
48. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки. - К., 1999.
49. Любар О. О., Федоренко Д. Т. Український народ про виховання словом і ділом: Текст лекцій із спецкурсу «Народна педагогіка» для студентів педагогічних інститутів спеціальності 03,08,00 «Педагогіка і методика початкової освіти» / Криворізький пед. Ін-т. – Кривий ріг, 1991. – 16 с.
50. Майданська С. Педагогічні погляди Григорія Сковороди і проблеми сучасності // Українська культура. – 1992. - № 12.
51. Моралов В. Г. Психология педагогического взаимодействия воспитателя с детьми. М., 1992.
52. Маслоу А. Психология бытия. М., 1997.
53. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. М., 1998.

- 54.Панасюк А. О. Обвинительный уклон в зеркале психологического исследования // Психолог. журн. 1992. Т. 13 № 3.
- 55.Педагогічні ідеї Г .С. Сковороди. – К. – 1972. – с. 146-157.
- 56.Первин А., Джон О. Психология личности. М., 2000.
- 57.Пересунько О. О. Виховання любові до рідної мови через народні традиції // Початкова школа. - 1990. - № 6.
- 58.Петровский В. А. Личность: феномен субъективности. Ростов н/Д, 1992.
- 59.Поддъяков Н. Н. Основное противоречие развивающейся психики ребенка, М., 1997.
- 60.Пометун О. І. Основні теорії виховання. К., 2000.
- 61.Пономаренко В. А. Психология духовности профессионала. М., 1997.
- 62.Потебня А. А. Мысль и язык. К., 1993.
- 63.Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості. К., 1996.
- 64.Родинно-сімейна енциклопедія. - К., 1996. - С. 393-401.
- 65.Рубинштейн Л. С. Проблемы общей психологии. М., 1976.
- 66.Савченко О. Екологія дитинства: В. О. Сухомлинський і сучасна початкова школа // Почат, шк. 2000. № 11.
- 67.Савченко О. Реформування змісту шкільної освіти в контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського // Почат. шк. 1999. № 9.
- 68.Салливан Г. М. Интерперсональная теория в психологии. М., 1999.
- 69.Ситаров В. А., Маралов В. Г. Педагогика ненасилия - гуманизм в действии. М., 1990.
- 70.Снайдер М., Снайдер Р., Снайдер-мл. Р. Ребенок как личность. М., 1994.
- 71.Сокольников Ю. П. Теория воспитательного пространства. М., 1977.
- 72.Соловейчик С. Педагогика для всех. М., 1989.
- 73.Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. К., 1997. - С 70-
- 74.Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. К., 1996.
- 75.Сухомлинский В. О. Вибрані твори: У 5 т. - Т. 1-5. - К., 1976-1977.

76. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2002. - № 3.
77. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека. - К., 1975 Сухомлинський В. О. Народження громадянина. К., 1977.
78. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания (Опыт педагогической антропологии). - М., 1950. Т.2.
79. Фельдштейн Д. И. Психология развития личности в онтогенезе. – М., 1989.
80. Философский энциклопедический словарь. М., 1983.
81. Франк С. Д. Духовные основы общества. М., 1992.
82. Фромм Э. Иметь или быть. М., 1986.
83. Фуко М. Воля к истине. М., 1996.
84. Харрис Т Я хороший, ты хороший. М., 1993.
85. Цінності освіти і виховання / За ред. О. В. Сухомлинської. К., 1997 Чудковский В. Э. Смысл жизни и судьба. М., 1998.
86. Шамардин В. // Воспитание патриота // Педагогика. 2000. № 4
87. Шуркова Н. Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры. М., 1988.
88. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.